

Çok Kültürlü Toplumlarda Etnik Azınlık Çocuklarının Okuma ve Kütüphane Kullanma Alışkanlıkları*

Habits of Reading and Library Use of the Ethnic Minority Children in Multi-cultural Societies

Bülent Yılmaz**

Öz

Bu çalışmada, çok kültürlü toplumlarda yaşayan etnik azınlık çocuklarının okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıkları kuramsal olarak ele alınmıştır. Okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıkları etnik azınlık çocukları için kültürel uyumda önemli işlevlere sahip araçlardır. Bu alışkanlıklar, çocuklarda, özellikle, dil gelişimi ve eğitimde başarıya katkıda bulunarak kültürel uyuma yardımcı olurlar.

Abstract

In this study, it is examined that habits of reading and library use of the ethnic minority children live in multi-cultural societies in theoretical base. Habits of reading and library use are tools which have important functions in cultural adaptation of ethnic minority children. These habits can help the cultural adaptation of the children, especially, by contributing to their language developments and educational achievements.

* Bu çalışma Doç.Dr. Bülent Yılmaz ve Kemal Cindi tarafından Avusturya Kültür Bakanlığının desteği ve Uluslararası Çocuk Literatürü ve Okuma Araştırması Enstitüsü'nün işbirliği ile 1999 yılında gerçekleştirilen araştırmaya dayanmaktadır.

** Doç. Dr. Bülent Yılmaz Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü Öğretim Üyesidir; e-posta: byilmaz@hacettepe.edu.tr

Giriş

Ülkelerin kültürel gelişmişliklerinin en az ekonomik gelişmişlik kadar dikkate alınması gerektiği genelde kabul edilen bir gerçektir. Diğer bir deyişle, gelişmeyi ekonomik alanla sınırlamak günümüz çağdaş toplumu için geçerli görünmemektedir.

Her toplum çeşitli tür ve düzeyde kültürel sorunlarla karşı karşıyadır. Çok kültürlü bir toplumda gerek farklı kültürel özelliklere sahip grupların, gerekse ev sahibi toplumun ayrı ayrı yaşadıkları kültürel sorunlar aslında "kültürel uyum" olarak adlandırılabilen bir sorunun birbiri ile ilgili parçalarıdır. "Çok kültürlülük", bir kavram olarak "ev sahibi toplum içinde kültürel ve toplumsal farklılıkları ulusal birlik çerçevesinde bir dereceye kadar yükseltmek ve cesaretlendirmek" anlamına gelir (Ramussen and Kolarik, 1980:312). Sözü edilen kavramı "etnik çoğulculuk" olarak adlandıran Cohen (1980:179)'e göre, çok kültürlü yapı, "grup kimliği toplumdaki diğer tüm topluluklar tarafından kabul edilmeye ek olarak, fırsat eşitliği isteyen etnik azınlıklar çeşitliliğidir".

Çok kültürlü toplumlardaki etnik topluluk bireylerinin kültürel uyumlarını sağlamada uzun vadeli ve bilimsel bir bakış, bu konuda "hedef kitle" olarak çocukları kabul etmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu ülkelerin kültürel uyum politikalarını "yeni yaşama uyum sağlamaları çok daha kolay olan çocuklara" (Vogt 1980:291; Campbell 1980: 212) dayandırmaları akılcı bir yaklaşım olacaktır.

Okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıkları hem bireysel hem de toplumsal ve kültürel kalkınmanın anahtar öğeleri arasında sayılabilir. Okuyan ve kütüphane kullanan bireylerin daha güçlü, sağlıklı ve zengin kişiliğe sahip olacakları; böyle kişiliğe sahip bireylerden oluşan toplumların ise kültürel sorunlarını daha kolay aşabilecekleri açıktır.

Okuma ve kütüphane kullanma alışkanlığı bir toplumda sorun noktasına ulaştığında iki görünüm ortaya çıkmaktadır. Bu alışkanlıklar toplumsal yaşamdaki diğer başka bazı sorunların sonucu olmakla birlikte, yoklukları bazı sorunların da nedeni olabilmektedir. Yani, okuma ve kütüphane kullanma alışkanlığı sorunu hem bir sonuç ve hem de bir neden niteliğine sahip görünmektedir.

Okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıkları özellikle çocuklarda zihinsel gelişim, dil gelişimi, eğitimde başarı, kişilik gelişimi ve bunlar aracılığıyla da kültürel uyum düzeyini etkileyen olgulardır. Dolayısıyla, sözü edilen alışkanlıklar çok kültürlü toplumların kültürel sorunlarının aşılmasında araç niteliğine sahiptirler.

Bu çalışmada, okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıkları etnik azınlık çocuklarının, özellikle kültürel uyumuna etkisi açısından ve kuramsal bir temelde ele alınacaktır.

2.1. Çocuklarda Okuma Alışkanlığı

Okuma alışkanlığı; bireyin bir gereksinim olarak algılaması sonucu okuma eylemini yaşam boyu sürekli, düzenli ve eleştirel bir biçimde gerçekleştirmesidir.

Okuma alışkanlığı çocuk için;

- Zeka gelişiminde (zihinsel gelişimde)
- Düşünme gücünün gelişmesinde,
- Dil gelişiminde,
- Kişilik gelişiminde,
- Toplumsallaşmasında,
- Eğitimde daha verimli ve başarılı olmasında çok önemli bir araçtır.

Okuma alışkanlığının çocuk için zeka, akıl, düşünme, kişilik gelişimi ile toplumsallaşma ve eğitimdeki yararları, çok kültürlü bir toplumda kültürel uyumun gerçekleşmesine katkıda bulunan olgular olmaktadır. Okumayı, aklın gelişmesine kendi başına büyük katkı yapan çok düzeyli zihinsel bir işlem olarak tanımlayan Bamberger (1990:12) onun, dil ve kişiliği sistematik olarak geliştiren; entelektüel gücü artıran; eğitimdeki engelleri azaltarak fırsat eşitliğine katkıda bulunan; zihinsel ve duygusal hayatın temel taşı oluşturarak; çocuklar ve gençler için eğitimde “dünya hakkında genel bir kavram oluşturma” hedefine ulaşmayı destekleyen bir araç olduğundan söz etmektedir.

Benzer yararlardan söz eden Stadler (1980:330-331), okumanın kültürel uyum çerçevesinde;

- Potansiyel olarak bir çocuğun sözcük dağarcığını genişleteceğini;
- Dilin gramatik yeterliliğine temel sağlayacağını;
- Okul işlerini yapma becerisini artıracığını;
- Her iki dilde düşünmeyi geliştireceğini;
- Çocuk için duygusal ve entelektüel gelişimin temeli olan iletişimi artıracığını;
- Çocuğun, onu edilgenliğe ve uyumsuzluğa iten dışlanmışlıktan kurtulmasına yardımcı olacağını;
- Çocuğun, ev sahibi ülkenin davranış kuralları ve düşüncelerini anlamasını kolaylaştıracağını belirtmektedir.

Alpay (1990a:79)'ın belirttiği üzere, çocukta düşünsel gelişim dil ile başlar. Çocuktaki olumlu düşünsel gelişim olgusunun temel toplumsal sonucu, en azından, düşünerek yaşayan, kültüre dayanan toplumsal bir gelecek/alt-

yapı olacaktır. Dolayısıyla, çocuklarda okuma alışkanlığı konusunun düşünsel gelişim-dil bağlamında değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Çünkü, burada ele alınan konu açısından dile getirecek olursak, çok kültürlü bir toplumda etnik grup üyesi bir çocuğun kültürel uyumunda okuma alışkanlığının rolünün odaklandığı ana nokta "dil"dir. Okuma alışkanlığının yuvarıda sözü edilen zeka, kişilik ve düşünme gücünü geliştirmeye olan anlamlı katkıları hep dil aracılığıyla gerçekleşir. Dil, kültürel uyumda da çocuk için anahtar olgudur. Dil, en başta bir okuma aracı (Simsova, 1992:28), bu anlamda bilgiye aracılık eden bir güç ve dolayısıyla kültürdür (Freire and Macedo, 1998:100). Dil, bir kültürü oluşturan ve geliştiren en önemli bileşendir. Bu nedenle, kültürel uyumun sağlanmasında çocuklardaki dil gelişimi çok önemlidir. Kuşkusuz, çok kültürlü toplumda dil hem anadili hem de ev sahibi toplumun dilini içermektedir. Dolayısıyla, kültürel uyum için çocukta her iki dili de geliştirmek zorunludur. Çünkü, çocuk hem etnik kültürü hem de içinde yaşadığı toplumun kültürünü her iki dildeki yetkinliği sayesinde ve oranında edinecektir. Her iki dilde geliştirdiği oranda zekası, düşünce gücü ve kişiliği gelişecek, bu gelişimi sağlayan çocuğun kültürel uyumu daha kolay olacaktır. Kısaca, çocuğun hem etnik hem de içinde yaşadığı toplumun kültürünü tanıması, kavraması, algılaması ve öğrenmesi dil aracılığıyla olur. Bu nedenle, çocuğun, anadilini ve içinde yaşadığı toplumun dilini sürekli geliştirmesi çok önemlidir. İşte, okuma, tam da dili geliştiren bir araç ve güçtür (Simsova, 1992:28). Dolayısıyla, okuma, çocuğun dilini güçlendirecek, güçlü bir dile (her iki dile) sahip çocuğun kültürel uyum süreci daha sağlıklı olacaktır.

Etnik kültürü ile içinde yaşadığı toplumun kültürü arasında bir köprü görevi göreceği olan okuma, çocuk için, kültürel kimliğin oluşumunda da rol oynayacaktır. Simsova (1992:31), içinde yaşanılan ülke dilinde okumanın birey için kültürel uyum sürecini hızlandıracağını ve okumanın bunu ya yeni ülke hakkındaki bilgileri ona taşıyarak doğrudan ya da bu bilgileri onun kültürüne dönüştürerek dolaylı yoldan yapacağını belirtmektedir. Kendi ülkesi hakkında yazılmış kitapları okuması ise kendi geleneklerini anlamasına yardımcı olur ki, bu, onun kendini etnik kimliği ile güvende hissetmesine katkıda bulunur (Stadler, 1980:330). Bir başka deyişle, okuma çocuk için bireysel bir etkinlik olmasının ötesinde çocuğun kendi etnik grubuna yaklaşması ve kültürel miraslarını korumasını destekler (Simsova, 1992:28).

Kısaca, etnik topluluk üyesi bir çocuğun, hem anadilini hem de içinde yaşadığı toplumun dilini eşit düzeyde geliştirmesi, bunun için de her iki dilde okuyabilmesinin sağlanması; okuduğu kitapların her iki dilde, hem kendi ülkesindeki yaşama hem de içinde bulunduğu ülkedeki yaşama ilişkin bilgileri içeren kitaplar olması gerekmektedir. Yani, çocuk hem etnik kültürünü hem içinde yaşadığı toplumun kültürünü, her iki dilde okuma aracılığıyla,

edinme olanağına sahip olabilmelidir. Böylece, sağlıklı/zengin bir kültürel kimliğe sahip olma olasılığı artacaktır. Bu iki dilden birindeki zayıflık, onun için, kültürel kimlikte temel olan etnik kültür içinde bulunduğu kültürü kaynaştırma sürecini olumsuz yönde etkileyecektir. Her iki dili de güçlü olan ve her iki dilde de okuma alışkanlığına sahip çocuğun kültürel uyum süreci daha sağlıklı olacaktır.

Bamberger (1990:20), çocukta okuma alışkanlığını geliştirmede dil gelişim düzeyinin etkisinin saptandığını belirtmektedir. Yani, çocuğun okuma alışkanlığı ile dil gelişimi arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Hem anadili hem de içinde yaşadığı toplumun dilini iyi kullanan/bilen çocuğun okuma alışkanlığı düzeyi daha yüksek olacaktır. Aynı biçimde, okuma alışkanlığına sahip bir çocuk her iki dilde de okuyarak dillerini geliştirecektir. Her iki dili gelişmiş çocuğun kültürel uyumu daha kolay olacaktır. Burada, ailelerin çocukları için her iki dili gerekli kabul eden doğru bir dil bilincine sahip olmaları ve çocuklarını bu yönde güdülemeleri son derece önemlidir.

Okumak, çocuk için etnik kültürün yeniden yaratılması ve içinde yaşanılan toplumun kültürünün yorumlanmasını sağlar (Simsova, 1979:149).

Vogt (1980:294), içinde yaşanılan ülkeye ait edebi eserlerin etnik dilde verilmesinin kültürel kimliğin yaşatılmasındaki önemine dikkat çekmektedir. Kuşkusuz, benzer önem, etnik topluluk üyesi çocuğun kendi ülkesine ait edebi eserleri yeni dilde okuması için de geçerli olabilir.

Etnik topluluk bireyi için en sağlıklı kültürel kimliğin kendi etnik özellikleri ile içinde yaşadığı toplumun kültürel özelliklerinin eleştirel bir bilinçle ve farkında olarak kaynaştırılmasına dayandığı söylenebilir. Okuma alışkanlığı eleştirel bilincin oluşmasına kaynaklık eden temel araçlardan birisidir. Bu nedenle, okuma alışkanlığına sahip çocukların bir süre sonra eleştirel bir düşünme yapısına sahip olma, dolayısıyla kendi etnik ve içinde yaşadığı toplumun kültürel değerlerini süzgeçten geçirerek olumlu özelliklere dayalı ortak bir kültürel kimlik oluşturma olasılığı daha yüksek olacaktır.

Birey için okuma alışkanlığı kazanmada en uygun dönemin çocukluk dönemi, bu dönemde en etkili kişilerin de anne-baba, öğretmen ve bir ölçüde kütüphaneci olduğu söylenebilir. Nitekim, Alpay (1990a:79), çocukluk döneminin temel alışkanlıkların kazanılmasında yaşamsal bir öneme sahip olduğunu vurgulamakta, okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıklarının da temel alışkanlıklar arasında yer aldığını belirtmektedir .

Cleary (1972:312), okumanın altın yıllarının, okuma alışkanlığı kazanmada en uygun dönemin 8-13 yaşları arası olduğunu, bu yaşlardan sonra okuma ilgisinin azaldığını belirtmektedir. Aynı gerçeği Bamberger (1990:41), şöyle dile getirmektedir:

"Okulun dördüncü ve beşinci yılları okuma alışkanlıklarını geliştirmek için özellikle önemli yıllardır. Bu yıllarda bir çocuk hevesli bir okuyucu de-

ğilse ve herhangi bir özel okuma ilgisi geliştirmemişse, durumun daha sonraki yıllarda pek az değişme ümidi olduğu, geniş bir deneyime dayanılarak söylenebilir”.

Çocukta okuma istekliliğın yaratılmasında evinde okuma ve dil atmosferinin belirleyici ve ailenin bu konudaki motivasyonunun da çok önemli olduğu söylenebilir. Temelini ailenin attığı okuma alışkanlığının daha kalıcı olduğu, ancak ailenin yeterince duyarlı olmadığında öğretmene büyük görev düştüğü bir başka önemli noktadır.

"Avusturya okullarında yapılan deneyler, evde yeterince geliştirilememiş, eşit olmayan şartlara sahip çocukların okuma eğitimini tamamlamada öğretmenlerin etkisinin ne kadar kesin olduğunu göstermiştir. Deney sınıflarında, öğretmenler tarafından yoğun biçimde geliştirilmesinin sonucu olarak, her çocuğun ödünç aldığı yıllık ortalama kitap sayısının 36 olduğu görülmüştür. Bu sınıflarda 39 çocuktan bir tanesi bile evde kitaplara yöneltilmemiştir. Öğretmen, ebeveynlerin eğitiminde de önemli rol oynar. Görüşme ve toplantılarda onlara bilgi verir" (Bamberger, 1990:48).

Yukarıda belirtilen önemine karşın, Türkiye'deki okulun okumayı ne kadar destekleyebildiği tartışılır görünmektedir. Yörükoğlu (1980:70-71), Türkiye'deki okullarda ders çalışmakla okumanın birbiriyle çelişen uğraşlar olarak algılandığını belirtmekte, okul programlarında gereksiz birçok konunun her yıl yinelendiğine, oysa , çok yararlı olabilecek, örneğın bir "kitap tartışma saati"nin bulunmadığına dikkat çekmektedir. Srinivasan (1998:64)'a göre de, ailenin okuma konusunda çocuğı belli bir sınıra kadar kontrol edebileceğini, oysa öğretmenin bu konuda daha geniş olanaklara sahip olduğunu ve öğretmenin temel katkısının çocuğa çekici ve uygun kitaplar seçmede görüleceğini ifade etmektedir.

Çocuğun okuma alışkanlığı kazanması için özellikle ebeveyn ve öğretmen tarafından yapılması gerekenleri başlıklar halinde şöyle sıralayabiliriz:

- Çocuğun doğduğu andan itibaren oyuncakları arasında renkli, çekici kitaplar yer almalıdır.
- Evde çocuğun sürekli görülebileceğı bir yerde kitaplık olmalıdır.
- Evde ebeveynler kendileri kitap, dergi, gazete okuyarak çocuğa örnek olmalıdırlar.
- Ebeveyn çocuğa bol bol heyecanlı masal, öykü anlatmalıdır.
- Ebeveyn kitap okumayı başlangıçta çocuk için oyun haline getirmelidir.
- Çocukta ilgi yaratıldıktan sonra, ona hoşlanacağı türde çekici, bol resimli, çok küçük ya da çok büyük boyutlarda kitaplar okunmalıdır.
- Çocuğa önemli günlerde kitap hediye edilmelidir.
- Çocuk kitap okuduğı için toplum içinde övülmelidir.
- Çocuk halk kütüphanesine, kitap kulübüne vb. yerlere üye yapılmalıdır.

- Boş zamanlarında kitabevi, kütüphaneye götürülmelidir.
- Çocuğun sinema, tiyatro, konser, yazar söyleşileri vb. kültürel etnikliklere katılımı teşvik edilmelidir.
- Çocuk ile okuduğu kitaplar hakkında söyleşilmelidir.
- Çocuğun televizyon izlemesi nitelikli programlarla sınırlanmaya çalışılmalıdır.
- Ebeveyn, çocuğun özellikle ilkokul öğretmeni ile sıkı ilişkiler kurarak, onun okuma alışkanlığını karşılıklı/ortak çaba ile geliştirmeye çalışmalıdır.

Alpay (1990b), bir çalışmasında çocuk-kitap ilişkisini yukarıdaki noktalara da ayrıntısıyla değinerek dönemlere göre ele alıp, değerlendirmiştir.¹ Çocuğun okuma ve kütüphane kullanma alışkanlığı kazanmasında son derece önemli olan bu noktalar, kuşkusuz, o ülkedeki toplumsal nitelikli etkenlerden bağımsız değildir. Bireysel etkenler için temel belirleyiciler olan bu etkenler arasında bir ülkedeki kültürel yapı, eğitim sistemi, ekonomik gelişmişlik düzeyi, demokrasi düzeyi, kütüphaneler sistemi sayılabilir. Okumayı bir “değer/yaşama tarzı” olarak içermeyen bir kültürel yapı, ezberciliğe yatkın bir eğitim sistemi, tüm bireylerine refah sağlayamayan bir ekonomik düzen, sansürü içeren bir siyasal yapı ve yeterince işlevsel olamayan kütüphane sisteminin olduğu bir ülkede genelde toplumun özel olarak da çocukların okuma alışkanlığı kazanmasını beklemek olanaklı değildir.

Kısaca belirtmek gerekirse, çocuğun okuma alışkanlığı kazanmasında;

- 8-13 yaşlar arası (ailelerin okuma alışkanlığı konusundaki genel duyarlılık eksikliği dikkate alınır);
- Aile ve öğretmenlerin tutum, bilinç, yaklaşım, ilgi ve destekleri;
- Ailenin sosyo-ekonomik olanakları;
- Ailenin eğitim düzeyi, kültürel özellikleri ve coğrafik/kültürel geçmişi;
- Ailedeki dil bilinci ve evdeki dil atmosferi;
- Boş zaman etkinliklerinin niteliği;
- Çocuğun diğer medya araçlarını kullanma yoğunluğu ve amacı;
- Kütüphanelerin kaynak ve hizmetleri;
- Çocuğun okuma materyallerini seçme ve edinme tercihleri;
- Yeterli çeşitlilikte, çocukların ilgi ve beğenileri doğrultusunda ve istenilen dilde okuma materyalinin olması;
- Ebeveyn-öğretmen ilişkisi belirleyici rol oynamaktadır.

¹ Bu konuda aynı yazarın diğer çalışmalarına (Alpay 1990c; 1990d) da bakılabilir.

Bu konuda, üzerinde anlaşılan uluslararası bir standart olmamasına karşın bu alanda lider bir kurum olan A.L.A. (1978)*'nın önerilerinden yararlanarak günümüz için okuma sıklıklarına/düzeylerine göre okuyucular şöyle gruplandırılabilir:

Okuyucu olmayan: Hiç kitap okumayan.

Zayıf okuyucu: 2 ayda 1 kitap ve daha az okuyan

Orta düzeyde/sıklıkta okuyan okuyucu: Ayda 1 kitap okuyan

Etkin (çok okuyan) okuyucu: 1 ayda 2 kitap ve daha fazla okuyan

2.2 Çocuklarda Kütüphane Kullanma Alışkanlığı

Kütüphane kullanımı, bireylerin bilgilenme, eğitimsel, kültürel ve boş zamanlarını değerlendirme amaçlarıyla kütüphaneden yararlanmaları olarak tanımlanabilir.

Kütüphane kullanma alışkanlığının okuma alışkanlığından bağımsız ele alınamayacağı, aralarında karşılıklı ve doğru orantılı bir ilişki olduğu söylenebilir. Okuma alışkanlığına sahip bir kişinin kütüphaneyi daha çok kullanacağı; kütüphane kullanma alışkanlığı olan kişinin de daha çok okuyacağı genelde kabul edilen bir gerçektir. Simsova (1980:247), okuma ve kütüphane kullanmanın etnik topluluk üyelerine, kendilerini marjinal olmaktan kurtaracak dönüşümü sağlamalarına katkıda bulunacağını belirtmektedir. Çok kültürlü bir toplumda kütüphanelerin rolü ise genelde şu noktalarda yoğunlaşmaktadır:

Kütüphaneler,

- Kültürlerarası anlayış ve ilişkilerin geliştirilmesi ve desteklenmesine;
- Kültürel çeşitliliğin artırılmasına;
- Kültürlerarası geçişi kolaylaştırmaya;
- Dil becerilerinin geliştirilmesinde eğitimsel yardım sağlamaya;
- Kültürlerarası değişim ve geniş anlamda kültürlerin paylaşılmasına;
- Toplumsal bütünleşme ve toplumdaki hareketliliğe katkıda bulunur.(Mylopoulos, 1985:23-24).

Kütüphanelerin, çocuklar için okuma fırsatı (okuma ortamı ve okuma materyali) yaratacağı ve özellikle dil gelişimine kitap sağlayarak yardımcı olacağı söylenebilir. Bamberger (1990:49), genç insanlarda kütüphane, özellikle okul ve halk kütüphanesi kullanma alışkanlığı yaratmayı okuma eğitiminin temel hedeflerinden birisi olarak saymaktadır.

* A.L.A.: American Library Association.

Simsova (1992:33-38), çok kültürlü bir toplumda kütüphanelerin katalizör rolü üstlendiğini ve etnik topluluk üyelerinin irrasyonel korkularını aşmada ve yeni yaşamlarına uyum sağlamada iyi birer araç olma potansiyeline sahip bulduklarını söylemektedir.

Sağlıklı bir kütüphane kullanma alışkanlığı kazanabilmeleri amacıyla çocuklar için bu dönemlerinde halk kütüphanesi, okul kütüphanesi ve sınıf kitaplığı bütünlüğünün sağlanması gerekmektedir. Bu kütüphaneler işbirliği yaparak çocuğu hem okulda hem de okul dışında kütüphane kullanmaya yönlentmelidirler.

Bir okul için kütüphanenin "anahtar" (Morrison 1998), "zihinsel ısıtma merkezi" ve aynı zamanda daha sonra gerçekleşecek halk kütüphanesi kullanımını için "ilk adım" olduğu (Bamberger 1990:49) belirtilmektedir. Özellikle, okul kütüphanesi bulunmadığı durumlarda sınıf kitaplıklarına mutlaka işlerlik kazandırılması, bunun özenle geliştirilmesi ve halk kütüphaneleri ile işbirliğine gidilmesi zorunludur. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi çocuklar için hem okul hem de halk kütüphaneleri gereklidir.

Sınıf kütüphanesinin başlıca işlevi öğretimi tamamlamak, başvuru (reference) kitapları ile romandışı eserleri kullanmak fırsatı yaratmaktır. Ancak, çoğu öğretmen sınıf kitaplığını yalnızca öğrencilerin okuma zevkini geliştiren kitaplardan da oluşturabilmektedir (Bamberger 1990:49-50). Ancak en uygunu, öğrencilerin kitaplığı önce ders amaçlı daha sonra da okuma amaçlı kullanmalarıdır.

Okulda ayrı bir alana sahip olması gereken okul kitaplığının yaklaşık 2500 kitaptan oluşması ve bunların 100 tanesinin referans kitabı olması önerilmektedir. Bunların ışında kütüphanede eğitimi ve sınıf çalışmalarını destekleyen kitap dışı materyaller (video kaset, teyp kaset vb.) harita, plan vb. materyal yer almalıdır. Kullanım alanı 75 m² olmalı ve aynı anda en az 20 çocuğun yararlanabileceği masa, sandalye olanakları bulunmalıdır. Kütüphane, 6-7 yaşlarında çocukların da yardımlarıyla bir profesyonel kütüphaneci tarafından yönetilmelidir. Aynı zamanda sınıf kitaplıkları da olmalıdır (Morrison 1998). Burada belirtilmesi gereken bir nokta da, hem okul kütüphanesi hem de sınıf kitaplığının anadili farklı öğrenciler için yeterince kitap ve diğer materyal bulundurulması zorunluluğudur.

Çok kültürlü bir toplumda tüm gruplar açısından, özellikle bu grupların çocukları için halk kütüphanesi çok önemli roller üstlenen bir kurumdur.

Uluslararası Kütüphane Dernekleri Federasyonu (IFLA, 1992), halk kütüphanelerinin kendi bölgelerinde ayrı dil konuşanların problemlerini ve gereksinimlerini belirlemeleri ve bu doğrultuda gerekli kaynak, araç ve hizmetleri sağlamaları ve bunların kullanımını desteklemeleri gerektiğini belirtmektedir. Halk kütüphanelerin özellikle etnik topluluk çocuklarında oku-

ma ve kütüphane kullanma alışkanlığı yaratma konusundaki rolleri onların gereksinimleri doğrultusunda koleksiyonlar oluşturma, özel hizmetler verme ve etkinlikler düzenleme noktalarında yoğunlaşmaktadır. Bu konuda şu noktaların belirtilmesinde yarar bulunmaktadır:

1. Etnik toplulukların, farklı dil ve kültüre sahip olmalarından dolayı kütüphanelerinden farklı hizmet beklentisinde olan gruplar olduğu gözden kaçırılmamalıdır.
2. Kütüphanelerin genelde iyi hizmet veren kurumlar olmaları gerekmektedir.
3. Etnik gruplar için özel koleksiyonların geliştirilmesi ve çeşitli dillerdeki koleksiyonlar arasında dengenin korunması önem taşımaktadır. Bu koleksiyonların, toplulukların kültürel miraslarını yansıtacak, onların kültürel gereksinimlerini karşılayacak ve onlara eğitim, kültür ve boş zamanlarını olumlu biçimde değerlendirmelerine olanak sağlayacak nitelikte olmalarına çalışılmalıdır. Bu koleksiyonların güncelliğini korumak ve CD, videokaset, teyp kaset gibi materyallerle çeşitlendirmek önem taşımaktadır.
4. Halk kütüphanelerinde etnik topluluk koleksiyonlarına yönelik olarak iki yaklaşım söz konusu olabilmektedir. Ya halk kütüphanelerinde her dil için ayrı koleksiyonlar oluşturulacak ya da her dildeki kaynak genel koleksiyonun parçası olarak kabul edilecektir. Ayrı koleksiyonlar etnik grup üyelerinin kendilerini evlerindeymiş gibi hissetmelerini sağlar. Etnik dildeki kitaplara genel koleksiyonun içinde de yer vermek onların tüm kütüphane kaynaklarını kullanmalarını da teşvik eder.
5. Kütüphaneler etnik topluluk kültürlerini/edebiyatlarını ev sahibi ülkenin dilinde aktaran eserlerle, ev sahibi ülke kültürünü/edebiyatını etnik dillerde aktaran eserlere özellikle yer verilmelidir.
6. Kütüphaneler etnik topluluk üyelerinin etnik kimlik ve kültürel mirasları ile ilgili gereksinimlerini karşılamak için özel etkinlik düzenlemelidirler. Kütüphaneler ayrıca, etnik grupları çeşitli etkinliklerde bulunmaya teşvik etmeli, etkinliklerin organizasyonuna yardımcı olmalıdır. Onlara etkinlikleri için yer ve donanım sağlamalıdır.
7. Kütüphaneler etnik topluluklara yönelik çeşitli özel hizmetler sunabilirler, bu hizmetleri genişletebilirler. Etnik topluluk üyesi çocuklara oryantasyon ve sürekli eğitim verebilir, dil eğitimi için parasız kurslar açabilirler. Etnik grupların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerdeki parklarda okuma programları uygulayabilirler.
8. Etnik topluluklara yönelik kütüphane hizmetleri ile ilgili iki temel sorunun onlar için ayrılan yetersiz bütçe ve onların bilgi gereksinimlerine ilişkin bilgi eksikliği olduğu söylenebilir. Sözü edilen bilgi eksikliğini gider-

mek için kütüphanecilere yönelik çok kültürlü edebiyatı tanıtan programlar uygulanmalıdır.

9. Kütüphanelerde etnik topluluk dilini ve kültürünü bilen elemanların çalışması ve bu personelin çocuklara sıcak yaklaşım göstermeleri önemlidir (Simsova 1992; Ramussen and Kolarik 1980; SchulteAlbert 1984; Cohen 1980).

Yukarıda belirtilenlerin dışında IFLA (1992) şu noktalara dikkat çekmektedir:

- Azınlık dillerinde kütüphane hizmetlerini ve bölgedeki diğer etkinlikleri bildiren haber bültenlerinin hazırlanması ve özellikle grupların kendi topluluk dernekleri aracılığı ile dağıtılması gerekir.
- Azınlık gruplarını temsil eden kuruluşlarla işbirliğine gidilmelidir.
- Kütüphanelere azınlık dillerinde gazete-dergi alınmalıdır.
- Kütüphanelerin, koleksiyonlarını nüfusu 2000'i aşan topluluklar için 10 kişiye 1 kitap (ve her 5000 kişi için kendi dilinde 1 gazete) standardına göre oluşturmalıdırlar.

Kütüphane kullanma alışkanlığı da okuma alışkanlığı gibi çocukluk döneminde, özellikle 8-13 yaşları arasında kazanılacak bir alışkanlıktır. Bu alışkanlığın kazanılmasında da aile ve öğretmenlerin tutum, bilinç, yaklaşım, ilgi ve desteklerini; ailenin sosyo-ekonomik durumunun; ailenin eğitim-kültür düzeyi ile coğrafi/kültürel geçmişinin; ailenin kütüphane bilinci ve kütüphane kullanma geçmişinin; çocuğun boş zaman etkinliklerinin; diğer medya araçlarını kullanma yoğunluğu ve amaçlarının; sınıf kitaplığı, okul ve halk kütüphanelerinin nicelik ve niteliklerinin; ebeveyn-öğretmen ilişkisinin; okul-halk kütüphaneleri arasındaki işbirliğinin ve gelinen ülkedeki kütüphane olanakları ile kültürün etkili olduğu söylenebilir. Çocuklara sıralanan tüm bu etkenlere karşın alışkanlığın kazandırılmasında aile ve öğretmen ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de yapılan bir araştırmada (Yılmaz, 1996), çocuklara kütüphane kullanma alışkanlığı kazandırmada ailelerin bilinçsizliği ve duyarsızlığı nedeniyle öğretmenlere büyük sorumluluk/iş düştüğü anlaşılmıştır. Ancak, aynı araştırmada, çocuklarda kalıcı kütüphane kullanma alışkanlığı yaratmada ailenin öğretmenden daha etkili olduğu görülmüştür.

Çocuklara kütüphane kullanma alışkanlığı kazandırmada aileler şunları yapabilirler/yapmalıdırlar:

- Çocuğu okul öncesi dönemde bir kütüphaneye götürerek üye yapmalı ve ilk tanışmasını sağlamalıdır.

- Anne ve babaların kendileri de kütüphanelere üye olmalı ve kütüphaneleri düzenli olarak kullanmalıdır
- Aileler, kütüphanelere elden geldikince çocukları ile birlikte gitmelidirler
- Çocuklarını kütüphaneye gitme konusunda sürekli motive etmeli, kütüphane kullandıkları için onları övmelidirler.
- Kütüphanelerin düzenledikleri etkinliklere çocukları ile birlikte katılmalıdırlar.
- Çocuklarının kütüphane kullanma alışkanlıkları konusunda öğretmenleri ile işbirliği yapmalıdırlar.

Kişilerin yaşamları boyunca halk kütüphanelerini ne kadar kullanacakları, büyük ölçüde gençlik dönemlerinde halk kütüphaneleriyle tanıştırılıp tanıştırılmadıklarına ve nasıl tanıştırdıklarına bağlıdır. İlk tanıtım ve ilginin düzenli olarak geliştirilmesi gerekir (Bamberger, 1990:28-50).

Çocuklara kütüphane kullanma alışkanlığı kazandırma ve geliştirmede öğretmenlerin yapabilecekleri ise kısaca şunlardır:

- İlk tanıtım ve ilgiyi sağlamak için öğrenciler sınıfça kütüphaneye (okul ve halk) götürülmeli ve kütüphaneye üye olmaları sağlanmalıdır.
- Sınıfça kütüphane ziyaretleri düzenli aralıklarla sürdürülmelidir.
- Öğrencilerin kütüphanelerde düzenlenen çeşitli etkinliklere katılmaları teşvik edilmelidir.
- Öğrencileri kütüphane kullanmaya yöneltecek araştırmaya dayalı ödevler verilmelidir.
- Okul ve halk kütüphanecileriyle işbirliği yapılmalıdır.
- Aynı biçimde öğrenci velileri ile de işbirliğine gidilmelidir.
- Kütüphane kullanmayı özendirmek için bazı yarışmalar düzenlenip, çok kullanana öğrencilere ödülleri verilebilir.
- Sınıf kitaplığı mutlaka işler halde tutulmalı ve bu konuda öğrencilere sorumluluk verilmelidir.
- Öğrenciler kitap sergileri, kitap fuarları vb. etkinliklere götürülmelidir.
- Öğrencilerin kitap kulüplerine üye olmaları teşvik edilmelidir.

Okuma alışkanlığı düzeyleri belirlenmesinde olduğu gibi kütüphane kullanım sıklıklarının da ALA (1978)'nin önerilerinden yararlanılarak şöylece gruplandırabiliriz:

Az kullanan kullanıcı: Halk kütüphanesini 2 ayda 1 kez ve daha az kullanan

Orta sıklıkta kullanan kullanıcı: Halk kütüphanelerini ayda 1 kez kullanan kullanıcı

Sık kullanan kullanıcı: Halk kütüphanelerini ayda 2 kez ve daha fazla kullanan kullanıcı.

Kuşkusuz, bu çalışmada dile getirilenler konunun kuramsal çerçevesini çizebilme amacına yöneliktir. En az bu kadar önemli olan bir diğer nokta ise, bu ve benzeri kuramsal çerçevelerin uygulamaya yönelik araştırmalarla sınanmasıdır. Sağlamtuç (1994a; 1994b; 1994c; 1994d; 1994e; 1994f)'un bu yöndeki önemli çalışmaları, konumuzla bağlantısı bir yana, genelde dikkate değer görünmektedir.

Sonuç

Çok kültürlü bir toplumda anadili farklı topluluk çocuklarının okuma ve kütüphane kullanma alışkanlığı kazanmaları konusunun ülkenin eğitim-kültür politikası içinde değerlendirilmesi zorunlu görünmektedir. Günümüzün gelişmiş/çağdaş toplumları bu alışkanlıklara ilişkin duyarlılıklarını bu sayede korumakta ve hatta artırmaktadırlar. Eğitim-kültür yapısı içinde her ne kadar ayrıntı bir parça gibi görünse de, gerçekte anahtar öğelerden olan bu alışkanlıklar toplumsal gelişme kaygısı taşıyan tüm kişi ve kurumlar tarafından dikkate alınmak zorundadırlar.

KAYNAKÇA

- ALA. (1978). *Book reading and library usage; a study of habits and perceptions*. New Jersey: Gallup.
- Alpay, Meral (1990a). "Çocuk ve kütüphanesi: Okulöncesi dönem", *Kütüphane: Dünü yarına bağlayan köprü* içinde (79-84). İstanbul: TKD İstanbul Şubesi.
- , (1990b) "Çocuk yayınları ve kütüphanesi", *Kütüphane: Dünü yarına bağlayan köprü* içinde (85-112). İstanbul: TKD İstanbul Şubesi.
- , (1990c). "Çocuk ne zaman okur?", *Kütüphane: Dünü yarına bağlayan köprü* içinde (113-119). İstanbul: TKD İstanbul Şubesi.
- , (1990d). "Çocuk kitaplarının okulöncesi dönemde dil gelişimine etkisi ve okul döneminde okul başarısına katkısı", *Kütüphane: Dünü yarına bağlayan köprü* içinde (120-129). İstanbul: TKD İstanbul Şubesi.
- Bamberger, Richard. (1990). *Okuma alışkanlığını geliştirme*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

- Campbell, H.C. (1980). "Worldwide immigration and its relation to library service: Do planners pay it no mind?", *Library Trends* 29(2): 207-214.
- Cleary, Florence Damon (1972) *Blueprints for better reading*. 2nd ed. New York: Wilson.
- Cohen, David. (1980). "Ethnicity in librarianship: A Rationale for multicultural library services in a heterogenous society", *Library Trends* 29(2): 179-189.
- Freire, Paulo and Donaldo Macedo. (1998). *Okuryazarlık: Sözcükleri ve dünyayı okuma*. Ankara: İmge.
- IFLA. (1992). *Halk kütüphaneleri için hizmet klavuzu*. Çev. Sevgi Hısim. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Morrison M. ve diğerleri. (1998). *The Role of libraries in a learning society*. Coventry: CEDAR
- Mylopoulos, Chryss. (1985). "Trends in multicultural programming", *Canadian Library Journal* 42(1): 23-25.
- Ramussen, Redha and Ivan Kolarik. (1980). "Public library services to ethnocultural minorities in Australia: a state of the art survey", *Library Trends* 29(2): 299-315.
- Sağlamtunç, Tülin. (1994a). "Türkische bücher in den Öffentlichen Bibliotheken", *Çağdaş kütüphanecilik ve düşünce özgürlüğü içinde* (51-54). İstanbul: Yapı Tasarım Üretim.
- (1994b). "Bibliothekarische versorgung der Türken in der Bundesrepublik und die möglichkeiten der integrationspolitik", *Çağdaş kütüphanecilik ve düşünce özgürlüğü içinde* (55-67). İstanbul: Yapı Tasarım Üretim.
- (1994c). "Library services to Turkish minorities in Europe", *Çağdaş kütüphanecilik ve düşünce özgürlüğü içinde* (68-76). İstanbul: Yapı Tasarım Üretim.
- (1994d). "Auslander in Öffentlichen bibliotheken. Arbeitshilfen, adressen, informationen", *Çağdaş kütüphanecilik ve düşünce özgürlüğü içinde* (77-78). İstanbul: Yapı Tasarım Üretim.
- (1994e). "Federal Almanya halk kütüphanelerinde Türkler'e verilen hizmetin yaygınlaştırılmasında Türk ve Alman kütüphanecilerin işbirliği", *Çağdaş kütüphanecilik ve düşünce özgürlüğü içinde* (79-87). İstanbul: Yapı Tasarım Üretim.
- (1994f). "Federal Almanya'daki gençlerde okuma alışkanlıkları", *Çağdaş kütüphanecilik ve düşünce özgürlüğü içinde* (117-119). İstanbul: Yapı Tasarım Üretim.

- SchulteAlbert, Hans G. (1984). "Public library services to ethnocultural minorities", *Canadian Library Journal* 41(3): 115-120.
- Simsova, Sylva (1979) "Die Rolle der Öffentlichen Bibliotheken in der Akkulturation der Einwanderer", içinde *Abteilung Presse und Information Bücher für ausländische Kinder*. Frankfurt: Börsenverein des Deutschen Buchhandels.
- (1980). "Library training for services to minority ethnic groups: Concepts and general principles", *Library Trends* 29(2): 245-258.
- (1992). "Multicultural populations: their nature and needs", içinde *Multicultural librarianship: an international handbook* (11-43). München: K.G.Saur.
- Srinivasan, Prema. (1998). *Children's Fiction in English içinde India: Trends and motifs*. Chennai: T.R. Publications.
- Stadler, Alois. (1980). "Children of guest workers in Europe: Social and cultural needs in relation to library services", *Library Trends* 29(2): 325-334.
- Vogt, H. Joachim. (1980). "Library resources for ethnic minorities in the Federal Republic of Germany", *Library Trends* 29(2): 293-298.
- Yılmaz Bülent. (1996). *Halk kütüphanesi kullanımı: Sosyo-ekonomik bir çözümleme*. İstanbul: TKD İstanbul Şubesi.
- Yörükoğlu, Atalay. (1980). *Çocuk ruh sağlığı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.